

VEGYES APRÓSÁGOK.

ISMERTETÉSEK, ÉSZREVÉTELEK, FEJTEGETÉSEK.

25. **Varga.** — E szónak alaki eredetét nyelvészeink úgy veszik, hogy = *varr-ga*, *varr-ni* igetöből; különösen a NSzótár (II, 1005. *ga*, *ge* névképző), azt mondja, hogy mintegy *varr-og-ó*. A *varga* és *varr* közt létező alakképződési viszony azonban kissé más-képen áll, a miről a cseremis nyelvnek „*varrni*“ igéjéből meggyő-ződhetünk. Ez t. i. *orug-aš* (Reguly erdei cseremisjében), *org-aš* (Castrén, hegyi cseremis); származékai: *orugoš* varrás, naht (Reg.), *vorugem* R., *vurgem* C. = ruha (azaz: *consutum*, mintegy: *varram*, *varromány*). Tehát az igető alakjai: *orug*, *org*, *vorug*, *vurg*. Azt hi-szem, nem kell nagyon vitatni, hogy ez útmutatás szerint, a magy. *varr* ebből lett: *varg*, a kettős *rr* csak az *r* és gutturalis (*rg*) assimila-tióját tüntetvén elé, s hogy ugyancsak a *varga* a magyarban is meg-volt *varg* eredetibb igetőalaknak származéka, melyet tehát így kell taglalni: *varg-a*; tehát *a*, *e* képzővel, mint p.o. *szül-e*, azaz avval az *a*, *e* képzővel, mely még néhány egyéb szóban is mint az *ó*, *ő* no-men agentis képzője mellékalakja megmaradt, s egyszersmind né-mileg még ennek eredetibb volt alakját mutatja (v.ö. Ak. Értesítő nyelvtud., II. 164. 168).

26) Török (és arab-perzsa) szók a szerb nyelvben.

Fent a 159. lapon arról szöltünk, hogy a magyar *csizmadia*, *csizmazia* tulajdonképen a törökből származván, innét szerb (déli-szláv) közvetítés által került a magyarba. E közvetítést világosan elárulja a hátul megváltoztatott (*a*-val megtoldott) alak (-*džia* = tör. -*ži*), melynek megtoldására igen is a szerbnek, de nem ám a

magyarnak volt szüksége. Evvel egyszersmind azon véleményt mondhatjuk ki, hogy általában a törökből a magyarba mint kölcsön adott birtok bejutottszók (ha nem is eredeti török szók) nagyobbrészt ugyan ezen közvetítésen mentek keresztül. Ezt p.o. a *haramia* szóra nézve (= *harami*) ugyan a fent érintett alakváltoztatás bizonyítja, valamint a *dalia* (régibben *delia*)-ra nézve is, mely = tör. *deli* („bolond“ és „vakbátorságú harcos“) és ugyancsak megvan Belloszteneecz illyr szótárában is (*delia vir strenuus, egregius, serenus; juvenis conspicuus*). Nem kell tehát a NSzótárral a ném. *held* szót megfordítani, hogy *dleh, deleh*-féle kerüljön ki, melyből *deli, delia* eredtek volna. Azonban, hogy a magyar nyelvnek a törökhöz való kölcsönvevői viszonyát jobban megítélhessük, jónak látom, a közvetítő szerbnek ugyanattól a hitelezőtől vett kölcsöneiről egy bővebb, ha nem is teljes, átnézetet adni, mely amúgy is érdekes lesz, ha csak arra nézünk, mit és hogyan vett a szerb a töröktől.

Szerb *ada* sziget (e mellett: *ostrovo*), tör. *ada*; — *arapin* szececsen, t. *arab* (megjegyezhető a szláv *in* képző, mely még az *araphoz* járult); — *alat* eszköz, a.t. *alat* (*álát*), a szláv szó: illyr *orudje*; — *avlia* udvar (szláv: *dvor*), t. *avli* és *havli* (alkalmasint maga *avli* is csak a gör. *αὐλή*, és csak az arab *havle* köröskörül-hez idomittatott át a *havli*-ban); — *ambar* csűr, a.t. *ambar*; — *avan* mozsár (ill. még: *tučak*), a.t. *havan*; — *badava* ingyen (ill. *za-badava*, szláv szó: *vsuje*, or. *darom*), t. *badhava* (*bâd-havâ*) p. a. szók); — *basamak* grádics, lépcső (szl. *stepeň*), t. *basamak*; — *burgia* fúró (e mellett: *svrdao*), t. *burgu* (*burgö*); — *boja* festék (ill. *farba, boja*), t. *boja*; — *barjak* zászló (ill. *barjak, stëg, zastava*), t. *bajrak*; — *bunar* kút (máskép: *kladenac*), t. *vinar, bunar*; — *busia* les (máskép: *zasëda*), t. *pusu*; — *burmut* tobák, burnót (ill. *burmut, tabak*), t. *burunot, burun-otu* (szószerint: orr-fü, orr-füve); — *biber* bors, t. *biber*; — *biberlia* borsos: t. *biberli*; — *bakar* ércz, réz, t. *bakir*; — *butina* czomb (ill. *stegno* és *but*); t. *but*; — *barut* puskapor, t. *barut*; — *čaršav* (*astalski č.*) asztal-abrosz, hihetöleg = p.t. *čaršu* négyszög (t.i. négyszögü vászon darab; hogy *čaršav* nem szláv szó, bizonyos: ill. *stolnjak*); — *čizme* csizma, t. *čizme*; — *čorba* leves (máskép: *polëvka*, ill. *juha* és *čorba*), p.t. *šorba, čorba*; — *čakšire* nadrág (ill. u.a., és *hlače*), t. *čakšir*; — *česma* forrás (máskép: *izvor, vrelo*), p.t. *češme*; — *čoban* juhász, p.t. *čoban*; — *čekić* kalapács (mkp. *kalapač*, ill. *bat, malj, čekić*), t. *čekić*; — *čoja* posztó (ill.

čoha, sukno), t. čoha; — čurčia szücs (ill. kàrznar, kožuhar, čurčia), t. kùrkči; — čorav vak (ill. slép), p.t. kòr (kjòr, kjor); — čerpič vályog, p.t. kerpič; — duvar fal, wand, p.t. duvar; — dugme gomb (máskép: putce, ill. dugme, putac, puce), t. dögme (døjme); — divit kalamáris (ill. divit, tintarnica, kalamar), p.t. divid, divit; — djindjuva gyöngy, t. inži, inžü (a kezdő dj gyaníttatja, hogy a szintén megvolt jinžü ejtést vették át: a magyar gyöngy-ből nem származhatik, mert az uva nyilván az ü szóvég szerbesítése); — dušek párna (máskép: perina), t. dűšek; — duvan dohány (ill. duhan), a. t. du-xán (duhan), l. M. Nyelvészet V, 453. (v.ö. még ill. duhandžia dohányos ember; megjegyezhető az is, hogy mintegy a török tütüm içmek [dohányt, füstöt inni: pipázni] fordítása a szerb piti duvan); — dolama dolmány, mente, t. dolama (ha a tör. szó a magyartól való volna is, mégis a török alakot vette át a szerb); — dunderin ács (szláv szó: tesar) = p.t. dülger (dulger; az in toldalékra nézve v.ö. arapin s alább kasapin); — denjag bál, csomag, t. denk; — dučan bolt, p.t. dükjan (dukjan); — t. dereglia dereglye, direkli (azaz: árbóczos, t.i. hajó; innét a magy. dereglye, melyet a NSzótár derékje v. deréklő-nek magyaráz; — džigerica máj: tüdő (ill. jetra, žigerica càrna máj, pluća, žigerica běla tüdő), p.t. žiger, žijer (kara ž. máj, ak ž. tüdő); — džamia mecset (máskép: mošea, ill. mečet, džamia), a. t. žámi nagy mecset (mečet = a. t. meszed); — dželat hóhér, a. t. žellad (žellád); — džeb zseb (ill. žep, torba, kesa mind török szók), t. žeb; ergela ménes (orosz konskij zavod, tót koboliñec), p.t. xargele (hargele; ergela elejéről a h elmaradt mint fent avan-ban is); — haljina köntös, öltözet (máskép: kantuš, odežda; ill. haljina, halja, és kaput; Belloszt. halina, halja): szintén nem szláv szó; az ina szláv hozzátoldás, és dolgunk van egyenesen halja-val, mely vagy az a. t. xáli, hali szönyeg-ből, vagy az a. t. xil a[t]-ből került, mely utóbbi az oroszba is ment át xalat (házi köntös) alakjában. — ilidža fürdő (ill. kupatilo), t. iliže melegfürdő; — inat háboruság (máskép: kavga tör., parnica, branj), a. t. inad ('inád) ellenszegülés, felkelés; — jaka gallér (máskép: galir, ill. jaka, kolier), t. jaka; — jastuk párna (máskép: parina, ill. jastuk, koktao), t. jastik; — jendek árok (meg: jarak, jazmak; ill. jama; endek, jarok), t. hendek (handakból, ar. xandak); — jorgan paplan (ill. pokrivalo, pokrivač; Bell. poplan v. jorgan), t. jorgan; — juriš ostrom, t. jürüš (a jürü-mek igétől); — kalup forma (máskép: forma, obraz; ill. tvorilo, kalup;

Bell. szintén = intima, forma fusoria), a. t. *kaleb*; — *kandilo* lámpa, t. *kandil*; — *kovandžia* méhész (máskép: *pčelar*), t. *kovanži* (ži képzővel *kovan* méhkas szóból); — *kassapin* mészáros (máskép: *mesar*), a. t. *kassab* (*kassapin* még szláv in képzővel van, mint fentebb *arapin*); — *kalaj* ólom (ill. cinj, kalaj, kositer), t. *kalaj*; — *kalfa* mesterlegény (ill. *kalfa* és *dětić*), t. *kalfa* (a török szó nem más mint az arab *ḫalifa* successor, mely a *contre-maitre*, „*sous-chef*“ jelentéssel a törökben *kalfa* ejtést vett föl); — *kavez* kalitka, a. t. *kafes*; — *kašika* kanál (ill. *žliva*, *ožica*; orosz *ložka*), t. *kašik*; — *kapia* kapu (ill. *kapia*, *vrata*), t. *kapu*, *kapı*; — *kesa* zacskó (ill. *mošnja*, *tobolac*), p. t. *kise*; — *kajguna* rátotta, t. *kajgana*; — *konak* kvartély, szállás; t. *konak* (a *kon* megszállni igéből származó szó); v. ö. *konak dati* szállást adni, és *konakovati* szállani; — *kamiš* pipaszár, t. *kamiš* nád; — *kiria* bér: pod kiriju uzeti = bérelni; *kiria ot doma* = házbér; Belloszteneceznél *kirja* pretium pro vectura currus (szlávul: *najam*), a. t. *kira* (*kiraja* v. *kira ile* almak = kibérelni); — *kiridžia* szekeres (v. ö. *kiria* Belloszteneceznél), t. *kiraži*; — *kajsia* tengeri baraczk (ill. még *naptipěrka*), t. *kajsi*; — *kumoš* bársony, a. t. *kumaš* (ill. *kadipe*, *kadife* = a. t. *kadife*); — *kalajdzia* cigány (tkp. czinnező; t. *kalaj*) t. *kalajži*; — *kat* emelet (*prvi kat* első emelet), t. *kat*; — *kiša* eső (ill. még *dužd*), t. *kiš* (tél, de egyszersmind: zivataros idő), — *mejdan* bajvívás, párhaj (ill. *dvoboj*), a. t. *mejdan* (tkp. tér, vívó- v. harcztér); — *mestve* bakkancs, topánka, t. *mest*; — *meana* korcsma, p. t. *mejxane* (borház); *meandžia* csapláros, t. *mejxaneži*; — *mindjuše* függők, p. t. *menguš*; — *mumakaze* hamvevő, a. t. *mum-makassi*; — *merdevine* lajtorja (ill. *ljestve*), t. *merdevin* (a perzsa *nerdebân*-ből); — *majmun* majom, t. *majmun*; — *mermer* (v. *mramor*) márvány, t. *mermer*; — *melem* (v. *ljekaria*) orvosság, t. *melhem* (p. *merhem*-ből); *oluk* csatorna, t. *oluk*; — *pamuk* pamut, t. *pambuk*; — *pazar* vásár (v. ö. *pazariti* vásárolni cserélni), p. t. *pazar* (*bazar*); — *pendžer* (meg: *prozor*, *oblok*) ablak, p. t. *penžere*; — *peškir* (astalni p.) asztalkendő, p. t. *peškir*; — *parče* darab, p. t. *parče*, *parča*; — *rakia* pálinka (ill. még: *žganica*), t. *rakı*; — *rif*, réf, róf, t. *rif* (ha a magyarból való is, de a szerb a török alakot tartja meg); — *sačma* srét (v. *šreta*, ill. még: *šprih*), t. *sačma* (a *sač*-, szórni igétől); — *sokuk* (és: *ulica*) utcza, t. *sokak*; — *sermija* (és: *iměnie*) vagyon, p. t. *ser-máje*; — *sanduk* (és: *kovčežac*) láda, t. *sandık*, *sanduk*; — *sičan* maszlag, arsenik (ill. *sičan*,

mišomor), t. *sičan otu* (szószerint egérfü) — *sandžie* (és: *protisli*) oldal-nyillalás, t. *sanži* (a *sanž-* szűrni igétől; — *sat* (és: *čas*) óra, a.t. *saat*; *sajdzia* órás = t. *saatži*); — *sapun* szappan, *sapundžia* szappanos, t. *sabun* és *sabunžu* (*sabunži*); — *skeledžia* révész, t. *eskeleži*; — *spaia* földesúr, p.t. *sipahi*, *spahi* (a „földesúr“ jelentés a török úrbéri viszonyokból érthető meg); — *šerbet* (és: *medica*) méhsér, a.t. *šerbet*; — *šecer* cukor, a.t. *šeker*; — *top* (és: *šiba*) ágyú, *topdzia* pattantyús, t. *top* és *topžu* (*topži*); — *timariti* (és: *služiti*, *čuvati*) ápolni beteget, *timarenje* gondviselés: a p.t. *timár* ápolás, betegápolás-tól, szláv denominatív igeképzővel; — *tutkalo* enyv (ill. még: *kelja*, *klja*), t. *tutkal*; — *taban* talp, t. *taban*; — *tefter* (és: *protokol*) jegyzőkönyv, p.t. *defter*; — *veresia* hitel, t. *veresi* (a *ver-* igétől), — *zejtin* faolaj, a.t. *zejtun oliva* (*zejtun jayri* faolaj); — *zengin* kengyel (ill. *stremen*, *uzendjia*), t. *üzengi*; — *zumbul* ibolya (ill. *lyubica*), v.ö. a.t. *sümbül* jáczint.

KÖNVISMERTETÉS.

Teljes Magyar-Latin Szótár, földrajzi nevekkal szaporítva. Szerkesztették *Bartl Antal* és *Veress Ignác*, a pesti királyi főgymnasiumi tanárai. 8-adrétü, VIII és 624 lap. Ára 4 forint.

Az elég terjedelmes könyvnek lapjai *három hasdörösök*, tehát lehető sok anyagot magokban foglalók, a mi maga is a szerkesztők kitűnő szorgalmáról tanúskodik. Személyes belátásunk szerint, a melyet csak is egyedi nézetnek akarunk nevezni, nagyobb válogatás talán kevesbbé teljes szótárt adott volna, de nem épen kevesbbé hasznost.

A szerkesztők a magyar szótárt, s ha lehet, a magyar szólásokat is, latinra fordítják. Évvel roppant munkát vállaltak magokra; s az igrig szem is kénytelen átlátni, hogy megfelelő szorgalommal dolgoztak a roppant munkán. De kérdés, kell-e az egész magyar szótárt latinra fordítani? érdemes-e minden szót, a melyet a magyar nyelvben, még több, azt is, a melyet valamely magyar szótárban megtalálunk, latinra fordítani? Minthogy erre nézve a szerkesztők nézete más mint az enyém, s a dolog bizonynyal olyan, hogy megérdemli a vitatást, előadom tehát az én nézetemet a magyar-latin szótár iránt.

Én nekem úgy látszik, hogy a gymnasiumnak olyan magyar-latin szótár kell, a mely a latin-magyar szótárnak fordítása. A latin-magyar szótár a *classicus* latin írók szó-kincsét magyarázza meg; de minthogy a latin nyelven teendő gyakorlatok az iskolában, sőt az iskolán kívüli élet is, a mely nem épen elmerült a keresetbe,